

Karte kao izvor za ekohistorijska istraživanja tromede

Uvod u istraživanje kartografskih izvora Triplex Confiniuma.

Autorica govori o geografskim kartama kao povijesnom izvoru za istraživanje tromede.

U modernoj povijesti Europe Karlovački mir označava značajnu prekretnicu u raspodjeli političkoga i vojnoga utjecaja tadašnjih europskih sila: osmanske države, habsburškog carstva i mletačke Serenissime. To je bio i veliki početak kraja Osmanskog Carstva i Mletačke Republike. Teritorijalna prekrajanja i granice ovoga dijela Europe ponovno će se u valovima mijenjati zapravo svako stoljeće nakon Karlovačkog mira do današnjih dana. Utvrđivanje trojne granice nakon mira u Sremskim Karlovcima 1699. godine, ostavilo je značajne i trajne tragove u prirodnom i kulturnom pejzažu. Sama granica kao i vojno-upravna organizacija triju imperijalnih sustava koji su se susreli na prostoru tromede, snažno su se odrazili na fizičke i društveno geografske osobine pejzaža, odnosno na ukupnu ekološku transformaciju prostora. Okolnosti razvoja tromede, kao rubnog prostora na području sruza triju različitih imperijalnih sila, prethodno ratom opustošenom i devastiranom, morali su se snažno odraziti ne samo na područje same granice (Triplex Confinium), već i na šire područje tromede. Tako je interes ovog projekta usmjeren je prije svega na razdoblje u kojem se povijest Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva izravno susjete, a to je razdoblje od 1527. do 1797. godine, te na prostor u kojem su ta susjete najočitija. To je prije svega prostor mletačkih, osmanskih i habsburških krajina omeđen Zadrom, Senjom i Bihaćem, koji čini jedinstvenu povijesnu cjelinu označenu pojmom "Tromeda".

Razvoj krajini kao rubnih prostora triju velikih imperija, podjednako su se odrazili na agrarni, kao i na urbani prostor tromede. U agrarnom prostoru odrazili su se u načinu njegova korištenja (land-use), odnosno stvaranjem određenih tipova agrarnog pejzaža kao posljedica specifične ekonomije šireg pograničnog prostora. U skladu sa zahtjevima ratničke organizacije, koja traži veliku pokretljivost i fleksibilnost, ratom opustošen krajiški prostor početkom njegove kolonizacije obilježen je ekstenzivnim stočarstvom transhumantnog tipa temeljenog na stadima ovaca i koza te ekstenzivnoj i neustaljenoj ratarskoj obradi zemljišta. Specifični zahtjevi transhumantnog stočarstva, u kojem se stanovništvo periodički kretalo između zimskih i ljetnih pašnjaka, rezultiralo je znatnim utjecajem na prirodni pejzaž šireg prostora tromede. Istodobno, zbog naglašene potrebe za

velikim površinama pašnjaka i šuma, stanovništvu povezanom u zadruge odgovarala je disperzna i mobilna naseljenost, što se odrazilo i na oblikovanje specifičnog kulturnog pejzaža karakteriziranog izostankom razvoja većih naselja, odnosno razvojem brojnih patronimičkih zaselaka koji su se zadržali do današnjih dana. Uspostavom nove vojnokrajiške uprave nakon 1699. transhumantna kretanja krajiškog stočarskog stanovništva prestaju biti dominantnim čimbenikom oblikovanja prirodnog i kulturnog pejzaža. Nova organizacija prostora stvorila je nove potrebe u kojima se model planski kreirane stabilne naseljenosti sa sjedilačkom ratarskom proizvodnjom javlja kao osnovni preduvjet efikasne uspostave nove vojnokrajiške uprave.

Utjecaj trojne granice nije zaobišao niti gradska naselja šireg prostora triju imperija kojima gravitiraju pojedini rubni prostori. Pri tome se prvenstveno misli na Zadar kao gravitacijski centar dalmatinskog pograničnog zaleđa, Senj kao gradsko središte vojno-krajiškog prostora, te Bihać kao najbliže islamsko-orijentalno gradsko središte turskog pograničnog prostora. Naime, nesumnjiva je činjenica da razvoj gradskog središta uvelike ovisi o njegovu zaleđu. Dakle, pitanje je kako je promjena uvjeta razvoja njihovih zaleđa utjecala na urbani razvoj njihovih gradskih središta, odnosno međuovisnosti seoskog i gradskog svijeta na imperijalnim granicama. I na kraju, uspostavljanje trojne granice snažno je utjecalo na kretanje ljudi (migracije) i roba (trgovina). Ratni sukobi i uspostavljanje nove granice presudno su utjecali na mobilnost stanovništva i dominantne smjerove migracija. Istodobno nova je granica presijecala stoljetne karavanske putove između Dalmacije i njenog zaleđa. Granična linija po prvi je puta označena na terenu i time postala "vidljiva".

Ekohistorija koja proučava čovjeka u njegovoj prirodnoj sredini, odnosno utjecaj i međuovisnosti povijesnih zbivanja na stanje i transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža stavlja naglasak na dinamičku kategoriju prostora. Naime, mnoštvo historiografskih podataka koje nam donosi klasična povijest u ekohistorijskim istraživanjima treba smjestiti u prostor. Važnost kartografskih izvora pri tome je iznimna, osobito kada se radi o tako osjetljivom pitanju kao što je granica. Stoga glavni izvor za proučavanje ukupne ekohistorijske problematike prostora tromede u ovom projektu čine kartografski izvori. Među njima ističemo detaljne karte same granice i Triplex Confiniuma nastale radom komisija za razgraničenje, karte šireg prostora na kojima je vidljiv odraz tromede i odnos imperijalnih sila prema ovom prostoru, pojedine tematske karte, katastar kao najdetaljniji uvid u prostor te planove pojedinih gradskih naselja kojima tromeda gravitira, odnosno pojedinih krajiških utvrda.

Karte, kao vjerodostojan dokument prostora i vremena u kojem su nastale, predstavljaju nezaobilazan izvor podataka za proučavanje evolucije prostora. Da bismo znali ocijeniti vjerodostojnost i vrijednost kartografskog dokumenta kao izvora za istraživanje moramo raspolagati s određenim podacima o samom izvoru. Pri vrednovanju kartografskog dokumenta važno je utvrditi: uvjete u kojima je izvor nastao (povijesni kontekst), da li je karta nastala temeljem terenskog rada ili na osnovu drugih kartografskih ili pisanih izvora, tko ju je izradio (privatna ili javna osoba), sadržajnost karte (mjerilo i količina podataka koju sadrži), te poznavati dostignuće same struke (znanosti) unutar koje je nastala.

Kronološka usporedba više kartografskih izvora omogućuje nam praćenje funkcionalne, morfološke i ekološke transformacije prostora, dakako, uvažavajući pri tome sve relevantne historijsko-geografske čimbenike koji su presudno utjecali na osobine i intenzitet promatrane transformacije. S obzirom na strukturu promatranog prostora, kao sruza triju različitih imperijalnih sustava, osobito je zanimljivo usporediti kartografske izvore

sve tri strane – austrijske, mletačke i turske. Pri tome valja posebnu pažnju posvetiti tome kako su pojedine od triju sila vidjele ukupni teritorij tromeđe, odnosno vlastiti teritorij naspram onih drugih. Naime, karte često ne odražavaju samo realno stanje, već i htijenja sustava koji se iza njih krije (“kartografska politika”), odnosno sugestije ili mišljenja pojedinih kartografa (to je osobito došlo do izražaja kod Vitezovića i Coronellija).

Zbog velike važnosti same granice, poglavito tromeđe, njeno uspostavljanje odigralo je veliku ulogu i u samoj kartografiji. Stabilizacijom turskog imperija u Bosni i mirom sklopljenim nakon Velikog rata, novoj se granici poklanjala osobita pažnja. Ona se odrazila u kartografiji, potičući vrlo živu kartografsku aktivnost na samoj granici, ali i u širem prostoru tromeđe. Sve tri imperijalne sile osjećale su snažnu potrebu kartiranja svojih novih granica odnosno omeđivanja svojeg teritorija. Vojno-krajiški ustroj tromeđe tome je svakako pogodovao, jer su najveći udio kartografskih radova nosili upravo vojni topografi. Tako 1699. godina predstavlja svojevrstu prekretnicu, kako u razvoju kartografija triju imperijalnih sila, tako i u kartografskom upoznavanju naše unutrašnjosti, poglavito dinarskih prostora. Sučeljavanje austrijskih, mletačkih i turskih kartografskih prikaza spomenutog prostora, odnosno kronološko praćenje prikaza tromeđe, omogućuje nam identifikaciju transformacije kulturnog pejzaža kao interakcije čovjek – priroda u specifičnim povijesnim uvjetima, ali i uočavanje različitosti u viđenju istog problema (“mi” i “oni”). Istodobno dobivamo pregled kartografskog upoznavanja prostora tromeđe, kao i uvid u specifičnosti kartografskog viđenja tromeđe od strane austrijske, mletačke i turske kartografije.

Razlike u kartografskom viđenju problema tromeđe jasno odražavaju sraz triju različitih politika, kultura i filozofija. Tako su kartografija Mletačke Republike i njena kartografska politika bile prvenstveno podređene njenim političkim i administrativnim potrebama, a manje stvarnom željom za kartiranjem i geografskim upoznavanjem svojih posjeda. Do 1699. godine taj im posao uvelike otežavaju česti turski prodori na prostor Dalmacije. Ipak, upravo ratujući s Turcima, Mlečani su uvidjeli prednosti kartografskog poznavanja terena na kojem ratuju. Stoga upravo iz tog razdoblja potječu prvi pokušaji regionalnih prikaza pojedinih dijelova Dalmacije i njena zaleđa (Rota, Coronelli). Pri tome valja naglasiti da su sve karte nastale do 1699. jasno odražavale stav Republike o svojim teritorijalnim pretenzijama i turskim osvajanjima na našem području. Granice koje su ucrtavane na karte kao mletačke, redovito su prikazivale stanje prije turskih prodora, ignorirajući tako sve promjene koje su u međuvremenu nastajale. Istodobno, vrlo su se revno unosili podaci o pojedinim mletačkim osvajanjima i njihovim vojnim pohodima. U tome se osobito istaknuo Coronelli, kao službeni mletački kartograf koji je uživao iznimnu potporu mletačkog Senata. Utvrđivanje tursko-mletačke granice na terenu nakon mira u Sremskim Karlovcima 1699. godine, te intenzivni kartografski radovi koji su se pri tome odvijali, označili su prekretnicu kako u mletačkoj kartografiji tako i u kartografskom poznavanju Dalmacije i njena zaleđa. Od 1699. do 1730. trajalo je razdoblje izrade karata razgraničenja kojima je po prvi put detaljnije snimljena i dalmatinska unutrašnjost koja je do tada bila nedostupna. Međutim, karte koje je izradio Alberghetti nisu ni približno imale kvalitetu i značaj Müllerovih karata razgraničenja tursko-hrvatske granice. Alberghetti-jeve karte sitnijeg su mjerila, sadrže znatno manje geografskog inventara i nisu nastale isključivo terenskim radom. Ove nam karte ne omogućuju uvid u stvarnu konfiguraciju terena niti u stanje prirodnog okoliša devastiranog dugotrajnim ratnim zbivanjima. Mlečani su svojim kartama ponajprije željeli naglasiti svoju ratnu pobjedu nad Turcima. Istodobno nije postojao dovoljan interes da se podrčje oko novoustanovljene granice terenski snimi i kritički predoči na kartama u dovoljno krupnom mjerilu. Nakon 1730.

godine nastaje razdoblje intenzivne kartografske produkcije za potrebe rada mletačkih državnih službi. Tako nastaju brojne pregledne karte Dalmacije s ucrtanim novim državnim granicama i administrativnim cjelinama, dok se fizičko-geografskom sadržaju prikazanog prostora i dalje pridaje iznimno malo pažnje. Zanimljivo je također da se i nakon 1699. godine, dakle nakon prestanka turske opasnosti, zapaža odudaranje u kartografskom poznavanju obale od njezinog zaleđa. Zemljište mletačke krajine te pograničnih dijelova Bosne sve do kraja 18. stoljeća spada među najslabije poznate dijelove europskog kontinenta. Iz toga možemo zaključiti da za vrijeme mletačke vladavine nije provedena sustavna topografska izmjera Dalmacije. Takvo će se stanje promijeniti padom Mletačke Republike, kada su kartografske radove u Dalmaciji preuzeli habsburški kartografi koji su praksu stekli na opsežnim topografskim radovima jozefinske izmjere.

Nasuprot kartografske politike Mletačke Republike, osnovni čimbenici habsburškog kartografskog interesa prema prostoru Krajine te širem prostoru tromede određeni su vojno-strateškim razlozima. Od samih početaka austro-turskih ratova, habsburški stratezi posjeduju iznimno visoku svijest o važnosti karata kao preduvjetu uspješnog ratovanja. Kartografsko poznavanje Krajine kao višestoljetne bojišnice i štita zapadnoeuropskih zemalja i Habsburške Monarhije, bilo je od presudne važnosti. Habsburška se kartografija već od 16. stoljeća razvija institucionalizirano, zauzimajući značajno mjesto u strogoj vojno-krajiškoj organizaciji. Za razliku od mletačkih kartografa, čija je kartografska produkcija također potaknuta turskim prodorima, više podređena njenim političkim i administrativnim potrebama, habsburška je kartografija potpuno okrenuta vojnim strateškim potrebama na terenu. Dok mletačke kartografe prvenstveno zanimaju granice i administrativna podjela, interes krajiških topografa usmjeren je na upoznavanje fizičko-geografskih osobina terena, te obrambene snage fortifikacijskih sustava krajiških utvrda. Habsburška kartografska produkcija od samih se svojih početaka temelji na matematičkoj osnovi i terenskom radu. Takva je podjela interesa rezultirala iznimnim napretkom habsburške kartografije, koja je tijekom 17. te poglavito 18. stoljeća daleko odmakla od dostignuća njihovih mletačkih kartografskih suvremenika. U trenutku sklapanja mira u Sremskim Karlovcima 1699. godine, krajiški su topografi već imali približnu predodžbu o terenu buduće tromede, pa kartiranje utvrđene granice koriste za proširivanje svojih kartografskih spoznaja na širi prostor tromede, pokazujući sve izraženiji interes kartiranju Dalmacije i Bosne. Iako je 18. stoljeće razdoblje pojave tematskih karata, i dalje dominira izrada karata za vojne potrebe. Zbog iznimne strateške važnosti Krajine i šireg prostora tromede, tijekom 18. stoljeća dolazi do svojevrsnog paradoksa. Do tada malo poznato planinsko područje tromede, postalo je kartografski poznatije od područja sjeverozapadne Hrvatske. Na tim se kartama osobito očituje napredak u predočavanju fizičko-geografskih elemenata. Zbog te su činjenice habsburške karte 18. stoljeća osobito zanimljive kao izvor za proučavanje ehohistorijskih sadržaja. Usprkos iznimno nepovoljnih uvjeta rada (nepristupačni brdoviti tereni i stalna turska opasnost) tijekom prve polovice 18. stoljeća stvorena je iznimno bogata kartografska ostavština koja kvalitetom i kvantitetom daleko odmiče od dostignuća mletačkih i osmanskih kartografa toga vremena. Prostor tromede i prije prve sustavne izmjere toga područja, habsburškoj je kartografiji već prilično dobro poznat. Sveukupnost krajiškog poznavanja prostora Krajine, te iznimne kartografske i mjerničke vještine najbolje su došle do izražaja u dostignućima prve sustavne topografske i katastarske izmjere. Jozefinskom izmjerom stvorena je pouzdana standardizirana kartografska osnova za prostor čitave Krajine te onaj dio tromede koji je bio pod habsburškom upravom. Ekonomskom izmjerom (Öconomische Landesaufnahme) i sastavljanjem katastra dobiven je detaljan uvid u prostor i vlasničke odnose.

Interpretacijom podataka iz katastarskih izvora jozefinske izmjere dobivao se uvid u način korištenja zemljišta odnosno njegovu funkcionalnu strukturu (land – use), sistem zemljišne razdiobe te osnovna morfološka obilježja (struktura naselja). Time se dobiva potpuna predodžba o kvalitativnim i kvantitativnim osobinama promatranog prostora (*Slukan, 1998a*). Kartografsko gradivo nastalo jozefinskom izmjerom povijesni je izvor iznimne vrijednosti s još nesagledivim mogućnostima za proučavanja mikro i ekohistorijskih problema prostora tromede.

Tijekom 16. i 17. stoljeća kada je europski svijet bio zaokupljen humanističkim idejama i općim procvatom znanosti među kojima i kartografija doživljava svoju renesansu, Osmansko Carstvo zaokupljeno je širenjem svojeg imperija. Turci u svojim ratnim osvajanjima nisu bili naklonjeni kartografiji i dugo se vremena nisu služili zemljovidima. Za snalaženje u prostoru uglavnom su se koristili vodičima. Godine 1463. i Bosna dolazi pod tursku vlast. Tijekom čitave svoje vladavine u Bosni, Osmansko Carstvo bilo je čvrsto zatvorena državna, ali i kulturna i vjerska cjelina. Specifične gospodarske i političke prilike, te njezina izrazita zatvorenost rezultirale su velikim zastojem u kartografskom upoznavanju Bosne. Tako je za čitavo razdoblje 16. i 17. stoljeća pronađen iznimno mali broj osmanskih karata za područje Bosne i osmanske krajine (serhat). Osmansko Carstvo, jedna od najvećih državnih tvorevina u povijesti svijeta, usprkos iznimno snažnoj administraciji koja je svojim djelovanjem davala široke mogućnosti primjeni kartografije, koristilo je gotovo isključivo pisane dokumente bez kartografskih priloga. Katastarski popisi kuća i ostale imovine provedeni tijekom 16. i 17. stoljeća nisu sadržavali kartografske. Prvu regionalnu kartu Bosne 1689. godine izrađuje rimski kartograf **Giacomo Cantteli da Vignola** ("Il Regno della Bosnia"), a ne osmanski kartografi kako bismo to očekivali. Zastoj osmanske kartografije karakteriziran napuštanjem napredne arapske kartografske tradicije, do koje dolazi tijekom 16. stoljeća, nakon uspješnog razdoblja osmanske pomorske kartografije (**Piri Režis, Ali Ben Hosein Saidi**), zaista je zbudujući. Uzroci takvog obrata bili su predmetom mnogih studija. Dugotrajni i česti ratovi što su ih Turci vodili u Europi, kao i u slučaju Habsburškog i Mletačkog imperija, označili su prekretnicu u društvenom razvoju sve prostranijeg Osmanskog Carstva. Dok u slučaju Mletačkog i Habsburškog Carstva obrana teritorija i opća ratna opasnost tijekom 16. stoljeća postaju glavnim poticajem razvoja kartografije, ratne okolnosti u slučaju Osmanskog Carstva odraziti će se na sasvim neočekivan način. Osmanski prodor na europski kontinent te bliski susret s dostignućima europske kulture i znanosti, ostavili su duboke i neizbrisive tragove na području osmanske kartografije. Tijekom čitavog 17. i 18. stoljeća osmanski kartografi intenzivno rade na prijevodima europskih geografskih i kartografskih izvora, poglavito opsežnih atlasnih izdanja (**Mercator, Ortelius, Blaeu**), preuzimajući pri tome i europska kartografska rješenja. Tako se upravo paradoksalno, u jeku ratnih zbivanja napušta vlastita kartografska praksa. Međutim, problem je u tome što su europski kartografi o osmanskim europskim posjedima znali iznimno malo. Kartografski prikazi koje Turci preuzimaju daleko zaostaju za prikazima ostalih europskih zemalja. Tako su uzroci malog broja karata Bosne te uopće njenog slabog kartografskog poznavanja rezultat vlastite nezainteresiranosti za kartiranje svojih pograničnih krajeva, te istodobno fasciniranosti europskim kartografskim predlošcima koji za ovo područje nisu posjedovali adekvatne podatke. Tijekom čitave osmanske vladavine u Bosni izrađen je tek manji broj kartografskih prikaza koji svojim sadržajem daleko zaostaju za dostignućima mletačkih i habsburških kartografa. Istodobno je zatvorenost turskih granica stranim kartografima i istraživačima, onemogućavala njihov sustavniji rad. Sklapanjem mira u Sremskim Karlovcima obavljena su prva terenska snimanja područja pod osmanskom vlašću. Na žalost, ti

radovi nisu obuhvatili čitavu zemlju, već samo njezine pogranične krajeve. Iako su Turci koji su dobili kopije karata Karlovačkog mira počeli priznavati neke pozitivne strane kartografskog rada, i dalje su ostali pri stajalištu da karte nisu neophodno pomagalo. U nastojanju da se dođe do kakvih-takvih topografskih opisa osmanske krajine (serhat) potkraj 18. stoljeća u pograničnim se dijelovima Bosne razvija pravi tajni obavještajni rad habsburških kartografa. Pri tome zatvorenost granica i velika sumnjičavost turskih vlasti u svaku nenajavljenu pojavu stranaca, nisu bili jedini problemi. Dodatna otegotna okolnost svim kartografskim radovima u Bosni proizlazila je i iz teško pristupačnog brdskog terena na kojem je u uvjetima tajnosti, žurbe i stalne opasnosti, kvalitetan snimački rad i kretanje bilo iznimno otežano. Tako je tijekom 18. stoljeća kartografsko poznavanje Bosne napredovalo zahvaljujući iznimnim naporima habsburških vojnih topografa. Ipak, i ta su snimanja obavljena fragmentarno i uglavnom se odnose na prostor tzv. turske Hrvatske, dok su ostali dijelovi Bosne još uvijek slabo poznati. Osmanski posjedi u Bosni tako su ostali u sjeni europskog napretka u kartografiji. Do konca osmanske vladavine Bosna je ostala bez sustavne topografske izmjere, katastarskih planova te detaljnijih planova mnogih naselja.

Komparativna analiza opisanih kartografskih izvora dala nam je nove podatke o preciznom položaju granice i samog Triplexa s obzirom na teritorijalne promjene koje su uslijedile nakon Požarevačkog i Svištovskog mira. Osobito je zanimljivo pratiti pogranične sporove i teritorijalne pretenzije triju susjeda kao i čitav niz prijedloga revidiranja graničnih linija koji su zbog njihova neusvajanja gotovo nepoznati. Kartografski izvori omogućili su nam i uvid u transformaciju prirodnog pejzaža, određivanje dominantnih tipova kulturnog pejzaža i strukture naselja, praćenje utjecaja granice na kretanje ljudi i roba (poštansko-sanitarni kordoni kao kontrolirani putova komunikacije) te analizu utjecaja granice na geografsko nazivlje prostora tromeđe (ekohistorijski aspekt toponomastike).

Obilno kartografsko gradivo koje svjedoči o utjecaju formiranja tromeđe na razvoj i transformaciju šireg prostora triju imperija danas je pohranjeno u Hrvatskom državnom arhivu, Državnim arhivima u Zadru i Dubrovniku, Ratnom arhivu u Beču, Državnom arhivu u Veneciji, Sveučilišnoj biblioteci u Bologni, te u turskom arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu. Ta je činjenica do sada otežavala sveobuhvatni uvid u problematiku utjecaja granice na prostor tromeđe. Namjera je ovog projekta da se barem donekle objedine i prikažu mletački, habsburški, hrvatski i osmanski izvori, te ujedno ukaže na značaj komparativnog proučavanja starih karata, kao vjerodostojnog izvora za proučavanje hrvatske povijesti koji su do sada bili gotovo posve zanemareni. Kartografski izvori, dakako u komparaciji s klasičnim povijesnim izvorima, velik su potencijal koji hrvatska znanost tek treba istražiti.

Literatura

1. Beigl, S. "Spisi grofa Marsiljija u Sveučilišnoj biblioteci u Bologni." iz *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*. Sv. 13. Sarajevo, 1901, 537-563.
2. Beritić, L. "Obalna utvrđenja na našoj obali." iz *Pomorski zbornik povodom 20-godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942-1962*. Zagreb, 1962, 217-263.
3. Brezinšak, M. "Uzajamna služnost paše na ličkim i dalmatinskim pašnjacima." iz *Mjesečnik Pravnog društva*. Zagreb, 1909, 266-275

4. Fras F. J. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*. Biblioteka ličke župe. Gospić, 1988.
5. Frati, L. *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati della Biblioteca universitaria di Bologna*. Editore Leo S. Olschki. Firenze, 1926.
6. Gašparović, R. *Bosna i Hercegovina na geografskim kartama od prvih početaka do kraja 19. vijeka*. Djela Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Knjiga XXXVII. Sarajevo, 1970.
7. Harley, J. B. - Woodward, D. (ur.). *The History of Cartography: Cartography in the Traditional Islamic and South Asian Societies*. The University of Chicago Press. Chicago – London, 1997.
8. Hillbrand, E. *Die Kartenbestände des Kriegsarchivs Wien für das Gebiet der ehemaligen Militärgrenze*. Schriften des Heergesch. Museums. Bd. 6. Wien, 1973.
9. Hoffmann, R. (ur.). *Environmental History (Course reader)*. Central European University. Budapest, 1988.
10. Karamustafa, A.T. "Introduction to Ottoman Cartography." iz Harley, J.B. - Woodward, D., 1997, 206-209.
11. Karamustafa, A.T. "Military, Administrative and Scholarly Maps and Plans." iz Harley, J.B. - Woodward, D., 1997, 209-227. a.
12. Klaić, V. *Život i djelo Pavla Rittera Vitezovića*. Matica Hrvatska. Zagreb, 1914.
13. Kolanović, J. "Dalmacija prema izvještaju generalnog providura Jakova Boldua 1748." iz *Zbornik Cetinske krajine*. Knjiga I. Sinj, 1979, 15-35.
14. Kosović, B. "Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina." iz *Šumarski list*. Br.1 i 2. za 1914. godinu. Zagreb, 1914.
15. Kovačević, E. *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj Republici po odredbama Karlovačkog mira*. Svjetlost. Sarajevo, 1973.
16. Kozličić, M. *Kartografski spomenici hrvatskoga Jadrana: izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća*. Antun Gustav Matoš. Zagreb, 1995.
17. Kretschmer, K. *Die italienischen Portolane des Mittelalters*. Veröffentlichungen des Instituts für Meerskunde und des Geographischen Instituts an der Universität Berlin. Heft 13. Berlin, 1909.
18. Kruhek, M. "Granice Hrvatskoga Kraljevstva u međunarodnim državnim ugovorima od mira na Žitvi 1606. do mira u Svištovu 1791." iz *Povijesni prilozi*. Br. 10. Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1991, 37-80.
19. Kruhek, M. - Pavlović, A. "Granice Republike Hrvatske u svjetlu Karlovačkog (1699) i Požarevačkog (1718) mira." iz *Croatia Christiana*. Br. 28. Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1991, 105-138.
20. Lago, L. *Stare karte Jadrana*. C.A.S.H. Pula, 1996.
21. Lago, L. i Rossit, C. *Descriptio Istriae*. Edizione Lint. Trieste, 1981.
22. Laszowski, E. "Izvještaji Ivana Pieronija o hrvatskim krajiškim gradovima i mjestima 1639. godine." *Starine JAZU*. Knjiga 29. Zagreb, 1898.
23. Laszowski, E. *Važan rukopis Martina Stiera*. Vjesnik zemaljskog arkiva. God. 10. Zagreb, 1908.

24. Lego, K. *Geschichte des österreichischen Grundkatasters*. Bundesamt für Eich-und Vermessungswesen, Wien.
25. Lopašić, R. *Spomenici Hrvatske krajine III*. L. Hartman (Kugli & Deutsch). Zagreb, 1898.
26. Lovrić, P. *Opća kartografija*. Liber. Zagreb, 1988.
27. Marković, M. "Pavao Vitezović kao kartograf." iz *Senjski zbornik*. Sv. I. Senj, 1965, 160-164.
28. Marković, M. "Kartografska zbrka Arhiva Hrvatske." iz *Arhivski vjesnik*. God. 7-8. Zagreb, 1965, 373-388.
29. Marković, M. "O najstarijim geografskim i pomorskim kartama Jadranskog mora." iz *Pomorski zbornik*. Br. 12. Rijeka, 1974, 491-517.
30. Marković, M. *Razvitak kartografskih upoznavanja današnjih jugoslavenskih zemalja: od najstarijih vremena do kraja 17. stoljeća*. Skripta Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 1975.
31. Marković, M. *Descriptio Croatiae*. Naprijed. Zagreb, 1993.
32. Marković, M. *Descriptio Bosnae & Hercegovinae*. A.G. Matoš. Zagreb, 1998.
33. Mažuran, I. *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Golden marketing. Zagreb, 1988.
34. Muljačić, Ž. "Naša obala u najstarijim talijanskim portulanima." iz *Pomorski zbornik*. Vol. 9. Rijeka, 1971, 131-153.
35. Orhonlu C. "Geographical Knowledge Amongst the Ottomans and The Balkans in the Eighteenth Century According to Bartinli Ibrahim Hamdižs Atlas." iz Carter, F.W. *An Historical Geography of the Balkans*. Academic Press. London, 1977, 271-292.
36. Paldus, J. *Die militärischen Aufnahmen im Bereiche der Habsburgischen Länder aus der Zeit Kaiser Josef II, ausgeführt durch den k.k. Generalquartiermeisterstab in den Jahren 1763-1785. Ein Beitrag zur historischen Landeskunde*. Denkschriften der Akademie der Wissenschaften. Sv. 63. Wien, 1919.
37. Pandžić, A. *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske (katalog izložbe)*. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1988.
38. Pandžić, A. *Granice Hrvatske na zemljovidima od XII do XX stoljeća (katalog izložbe)*. Muzej za umjetnost i obrt. Zagreb, 1992.
39. Pavešić, S. (ur.). *Izložba djela Pavla Vitezovića*. JAZU. Zagreb, 1952.
40. Pavličević, D. (ur.). *Vojna krajina: povijesni pregled – historiografija – rasprave*. SNL. Zagreb, 1984.
41. Peterca, M. - Radošević, N. - Milisavljević, S. - Racetin, F. *Kartografija*. Vojno-geografski institut. Beograd, 1974.
42. Piplović, S. (ur.). *Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*. Povijesni arhiv Split. Split, 1992.
43. Regele, O. *Beiträge zur Geschichte der Staatlichen Landesaufnahme und Kartographie in Österreich bis zum Jahre 1918*. Wien, 1955.
44. Rogers, J. M. "Itineraries and Town Views in Ottoman Histories." iz Harley, J.B. - Woodward, D., 1997, 228-255.
45. Rogić, V. "Razlike pejzaža velebitskih padina." iz *Geografski glasnik*. Br. 18. Zagreb, 1957, 15-32.

46. Roglić, V. "Geografski osnovi stočarskih veza Like i Dalmacije." iz *Zbornik Zagrebačke klasične gimnazije*. Zagreb, 1958, 15-32.
47. Roglić, V. "Historijsko-geografska osnova socijalno-kulturne diferencijacije vojno-krajiškog prostora." iz *Geografski glasnik*. Br. 44. Zagreb, 1982, 23-38.
48. Roksandić D. (ur.). *Microhistory of the Triplex Confinium; International Project Conference Papers*. Institute on Southeastern Europe – Central European University. Budapest, 1998.
49. Senderdi, J. "Prvi zemaljski jozefinski premjer." iz *Geodetski list*. Zagreb, Br. 1-3; Br. 7-9. Zagreb, 1958, 64-73; 382-396.
50. Slukan, M. *Katastarska dokumentacija Arhiva mapa u Hrvatskom državnom arhivu*. Arhivski vjesnik. God. 40. Zagreb, 1997.
51. Slukan, M. *Pojava i razvoj portulana s posebnim osvrtom na portulanski atlas Diega Homena*. Geodetski list. Br. 2. Zagreb, 1998. a.
52. Slukan, M. *Cadastr as a Source for Analizing of Environment Transformation. Papers of VIII Hungarian-Croatian Geographical Colloquium*. Budapest – Aggtelek, 1998. b.
53. Slukan, M. *Kartografska zbirka Hrvatskog državnog arhiva i njena vrijednost kao izvora za istraživanja*. Arhivski vjesnik. God. 41. Zagreb, 1998. c.
54. Soucek, S. "Islamic Charting in the Mediterranean." iz Harley, J.B. - Woodward, D. 1997, 263-292.
55. Srkulj, S. - Lučić, J. *Hrvatska povijest u dvadeset pet karata*. A. G. Matoš. Zagreb, 1996.
56. Šabanović, H. *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*. Svjetlost. Sarajevo, 1959.
57. Šmit, R. *Pregled mapa, karata i planova bečke Ratne Arhive koji se odnose na Jugoslaviju (rukopis)*. Beč, 1932.
58. Tomović, G. "Jugoslovenske zemlje na srednjevekovnim pomorskim kartama." iz *Monumenta Cartographica Jugoslaviae II*. Narodna knjiga. Beograd, 1979, 35-64.
59. Tooley, R. V. *Tooleys dictionary of Mapmakers*. Map Collector Publications Limited. Tring - Hertfordshire - England, 1979.
60. Traljić, S. M. "Trgovina Bosne i Hercegovine s lukama Dalmacije i Dubrovnika u XVII i XVIII stoljeću." iz *Pomorski zbornik povodom 20-godišnjice Dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942-1962*. Zagreb, 1962, 341-371.
61. Traljić, S. M. "Zadar i turska pozadina od XV do potkraj XIX stoljeća." iz *Radovi Instituta JAZU u Zadru*. Sv. XI-XII. Zadar, 1965, 203-227.
62. Traljić, S. M. "Tursko-mletačke granice u Dalmaciji u XVI i XVII stoljeću." iz *Radovi Instituta JAZU u Zadru*. Sv. XX. Zadar, 1973, 447-458.
63. Whitfield, P. *The Charting of the Oceans: 10 Centuries of Maritime Maps. Pomegrante Artbooks*. USA, 1996.
64. Zuber, A. "Osvrt na najveće geodetske radove zemaljske katastarske izmjere u Hrvatskoj i Slavoniji 1851.-1877." iz *Geodetski list*. Br. 4-6; 7-9; 10-12. Zagreb, 1973, 98-114; 183-192; 256-268.

Summary

Maps as a Source for an Eco-historical Research of the Triple Border Area.

Introduction into the research of cartographic sources of the Triplex Confinium

Eco-historical research of the triple-frontier area is based on the idea of space as a dynamic category in which interaction between man and the nature in the specific historical circumstances results with specific natural and cultural landscapes. Maps, as authentic documents of time and space in which they originate, represent an indispensable source for analysing such a transformation of environment. In this paper the author presents main characteristics of the cartographic tradition of the Habsburg Monarchy, Venetian Republic and the Ottoman Empire along with their relation to the triple frontier area (cartographic policy). Criteria for the evaluation of cartographic sources are also discussed. Furthermore, an intention of this article is to stress the importance of the comparative research of old maps as a reliable source for the study of Croatian history.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RAD OVI

32-33

ZAGREB 1999.-2000.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Neven Budak

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5. X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica

Iva Makvić

Prijevod sažetaka

Marina Denona-Krsnik (njemački)

Ivo Goldstein (engleski)

Tisak

KRATIS, Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u srpnju 2001. godine

Naklada

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 32-33

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. - Zagreb

: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta,
1999.-2000. – 520 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X